

Zonder Vrede geen Duurzame en Solidaire Economie

De Verklaring van Tilburg streeft naar de transitie naar een Duurzame en Solidaire Economie. Tot nu toe krijgen daarbij de mondiale verdeling en het milieu een duidelijke plaats. Daarbij passen echter ook stappen op het gebied van vrede en ontwapening, vanwege de vele samenhangen tussen economie en geweld(svoorbereiding). Dat zal er bovendien toe kunnen leiden dat behalve de milieubeweging ook de brede vredesbeweging, (o.a. People Building Peace, PBP), het draagvlak voor de beweging gaat versterken

A. Samenhangen tussen economie, oorlog en gewapende conflicten

1. De relatie tussen economische ongelijkheid en oorlog & gewapende conflicten

Grote economische ongelijkheid is een vruchtbare voedingsbodem voor conflicten. Diepe armoede naast extreme rijkdom schept vervreemding en vijandschap en kan het op vreedzame wijze oplossen van conflicten blokkeren. In dergelijke situaties is vrede een illusie zolang geen economische hervorming heeft plaatsgevonden.

In concreto zijn deze relaties tussen ongelijkheid en oorlog en vrede zeer complex. Ongelijkheid (zoals ongelijke toegang tot hulpbronnen) kan direct tot conflicten leiden. Een voorbeeld hiervan is de rol die de toegang tot diamanten en andere delfstoffen in Afrika speelt, maar ook het optreden van Westerse oliebedrijven in Nigeria. Ongelijkheid kan bestaande conflicten versterken en kan ook gebruikt worden als legitimering van geweldsgebruik door derden, zoals we zien bij vormen van terrorisme.

Ook schaarste en ontwrichting van de natuur, bijvoorbeeld verwoestijning, leiden tot wanhopige situaties en strijd om bestaanszekerheid. Recente studies hebben aangetoond hoe uitzichtloosheid van een opgroeiende generatie van jongens de kans op rebellie, gewapende conflicten en plundering vergroot.

Economische ongelijkheid leidt bovendien tot migratie, die in vele landen aanleiding is voor conflicten. Door de rijke landen wordt migratie steeds vaker verbonden met veiligheidsrisico's (zo bijvoorbeeld in de Europese Veiligheidsstrategie).

De strijd om grondstoffen en water is de laatste jaren zichtbaar verhevigd, binnen landen, maar ook op internationaal niveau. De rijke landen zijn gewend aan hun hoge consumptieniveau en een bedreiging van de toevoer van grondstoffen en energie ervaren zij als een bedreiging van hun nationale veiligheid. De VS beschouwen ook officieel een aanval op de olietoevoer als een casus belli. Landen die tot nu toe arm(er) waren, zoals China en India, maken in toenemende mate ook aanspraak op die grondstoffen. Er is een situatie ontstaan die vergelijkbaar is met de Koude Oorlog: landen streven ernaar hun grondstoffenleveranciers onder hun invloed te brengen, goedschiks of kwaadschiks, en de onderlinge relaties staan onder spanning, met de mogelijkheid elkaar in gijzeling te nemen (zoals de dreiging de gaskraan dicht te draaien bij onwelkome kritiek) en de voortdurende dreiging van escalatie.

Omgekeerd vormen oorlogen en gewapende conflicten een bedreiging voor het bestaan van volkeren: ze bedreigen of vernietigen economische verworvenheden, brengen vluchtelingenstromen op gang en veroorzaken milieuschade die niet alleen op de korte maar ook op veel langere termijn economische ontwikkeling in de weg staan. Zie ook punt 3.

Positief gesteld betekent dit

** dat een rechtvaardige en duurzame economische ordening de vrede op verschillende manieren dient: als de armoede afneemt, zijn mensen minder eenvoudig voor conflicten te mobiliseren (ongelijkheid verdeelt mensen niet langer en strijd zal bovendien economische verworvenheden in gevaar brengen).*

** dat het werken aan vrede (door o.a. internationale onderhandelingen en geweldloze conflictoplossing) de mogelijkheden voor het ontstaan van een solidaire en duurzame economie bevordert. Alleen in vreedzame omstandigheden is het mogelijk sterkere instituties op te bouwen waarmee de kansen op democratie en economische ordening wereldwijd toenemen.*

2. Neo-liberale ideologie en geweld

De neo-liberale economische theorie en praktijk in de rijke landen bevorderen conflicten.

De coup van Pinochet in 1973 introduceerde de 'Chicago'-economie in Chili. In 1976 gebeurde in Argentinië hetzelfde. Naomi Klein geeft in haar boek *De shock doctrine* verschillende voorbeelden van deze directe relatie tussen de neo-liberale economische ideologie en geweld (ook China in 1989 en

Rusland in 1993). Het neo-liberale economisch denken en handelen heeft bovendien de invloed van bedrijven die belang hebben bij oorlog op het overheidsbeleid vergroot; veel taken in de oorlogsvoering zijn geprivatiseerd (hierover meer in punt 4).

In veel landen kan de 'vrije markteconomie' alleen bestaan bij gratie van een enorme inzet van leger- en veiligheidsdiensten (in Rusland 15% van mannelijke beroepsbevolking, de kosten bedragen 8% van het BNP; gegevens uit *Het Financieële Dagblad*, 29 december 2006).

Op last van de rijke landen en IMF en Wereldbank hebben veel ontwikkelingslanden hun economie moeten herstructureren overeenkomstig het neo-liberale economisch denken: privatisering, liberalisering, bezuinigingen op overheidsuitgaven, e.d. Dit veroorzaakte in veel gevallen een massaal verlies van productiecapaciteit en werkgelegenheid o.a. in de agrarische sector, en leidde tot grootschalige armoede. Er werd een markt gecreëerd voor buitenlandse investeerders en, veelal corrupte, leden van de eigen politieke elite. Dit alles leidde in veel landen tot destabilisering, interne spanningen en zelfs gewapende conflicten.

Positief gesteld betekent dit dat het vervangen van het neo-liberale paradigma door een economisch paradigma waarin (voor)zorg, overleg, informatie en educatie, samenwerking en eerlijke verdeling centraal staan, het ontstaan van een duurzame en solidaire economie zal bevorderen.

3. Wapenproductie, oorlogsvoorbereiding en conflicten desastreus voor economie

Oorlogsvoorbereiding en oorlogsvoering verslinden hulpbronnen. De militaire sector absorbeert op een verbijsterende schaal het vernuft, de energie, het geld, de grondstoffen die voor het leefbaar maken van de wereld nodig zijn. In de traditionele economische cijfers is dit niet terug te vinden: militaire productie levert daarin een positieve bijdrage aan economische groei (ook nog eens 'geflatteerd' door het gegeven dat dat regeringen vanwege een uitzonderingspositie voor de wapenindustrie in alle vrijhandelsverdragen (WTO-verdrag, EU-verdrag) hun defensie-industrie mogen subsidiëren). 'Military Keynesianism' (het stimuleren van de economie door hoge militaire uitgaven) is in de geschiedenis vaak toegepast, met de VS als meest recente voorbeeld. Gecombineerd met de weigering belastingen te verhogen (en zelfs het verlagen ervan leidde en leidt het tot enorme buitenlandse schulden en achterblijvende investeringen in de civiele sector, excessieve rijkdom van een elite en armoede bij een groot deel van de bevolking).

Om de hoge R&D kosten van hun eigen wapens te drukken moeten westerse landen zorgen dat hun defensie-industrie een brede afzet heeft zodat de investering terugverdiend kan worden. Daarom worden marketingmiddelen ingezet (onder andere financieringsinstrumenten zoals exportkredietverzekeringen) om nieuwe afzetmarkten voor dure militaire technologie te vinden. Dit leidt tot nog meer verspreiding van wapens, en tot verhoging van defensiebudgetten ten koste van sociale uitgaven in veel niet-westerse landen.

Gewapende conflicten en oorlogen leiden op alle terreinen tot verspilling en vernietiging: mensen, natuur en milieu, grondstoffen, energie, kennis, kapitaal, bedrijven (zie voor cijfers voor de Amerikaanse situatie de tekst van Kevin Seeze, genoemd in de literatuurlijst).

Na conflicten zijn er talloze getraumatiseerde mensen: vrouwen en kinderen die misbruikt zijn, mensen die verminkt zijn, voormalige kindsoldaten die nauwelijks normaal kunnen functioneren. Een cultuur van oorlog heeft bovendien een vreselijke uitwerking op het waardensysteem van een samenleving. Gevolg van dit alles is dat, ook nadat de vechtende partijen vrede gesloten hebben, economische ontwikkeling zeer moeizaam op gang komt.

Na oorlogsvoering is er bovendien sprake van verwoeste gronden met achtergebleven mijnen, bommen en wapens, die ontwikkeling belemmeren en vervolgens ook weer oorzaak van oorlog zijn. Een hiervoor gecorrigeerd BNP en een 'oorlog/vredesvoetdruk' zijn nodig zijn om duidelijk te maken hoezeer wapenproductie, oorlogsvoorbereiding en -voering en andere gewapende conflicten schadelijk zijn voor een duurzame en solidaire economie.

Positief gesteld betekent dit dat het werken aan vrede ondersteunend is aan afname van schulden en de opbouw van een duurzame en solidaire economie, ook in 'fragile states'.

4. Bedrijven met belangen bij oorlog en plaatselijke conflicten

De wapenindustrie is een kapitaalintensieve economische sector, die voortgedreven wordt door voortdurende vernieuwing en er belang bij heeft dat de geproduceerde wapens ook gebruikt en vervangen worden. De groei- en vernieuwingsdwang die ook de civiele economie kent, is hier in extreme mate werkzaam.

Maar er zijn meer sectoren die belang hebben bij conflicten, zoals duidelijk is geworden in de oorlog in Irak: beveiligingsbedrijven, bedrijven die diensten verlenen aan het leger, bouwbedrijven die de

wederopbouw vorm geven, bedrijven die profiteren van prijsstijgingen door destabilisatie (zoals de oliesector). Voor een deel betreft het hier taken die tot voor kort behoorden tot het 'geweldsmonopolie' van de staat en die nu zijn uitbesteed. De oorlog in Irak laat bovendien zien hoe groot de invloed van deze bedrijven op het overheidsbeleid is (lobby, werkgelegenheidsargumenten, personele relaties tussen bedrijfsleven en politiek). Zie wat Naomi Klein schrijft in haar boek *De shock doctrine* (blz. 23 e.v.) over het 'rampenkapitalisme-complex': de oorlog is een lucratieve markt geworden, evenals de wederopbouw.

Deze belangen verlengen de oorlog en versterken het geweld. Hoewel er bijvoorbeeld officieel sprake is van een 3D-strategie (defence, diplomacy & development) in Afghanistan, besteden de Amerikanen 90% van hun geld in Afghanistan aan 'defence' (Nederland zelfs nog meer). Het vertrouwen op geweld mede vanwege het feit dat daaraan verdiend kan worden, vermindert de mogelijkheden van een geweldloze conflictoplossing.

De vraag is voorts wat overheden zullen gaan doen om hun economieën te versterken in de economische crisis. Door de nauwe machtsvervlochtening van staten, research/wetenschap en economie versterken de huidige markteconomie en de militarisering elkaar. Het Military-Industrial-Media-Academic Complex (MIMAC) bedreigt nog steeds de kans op voortbestaan van de mensheid (schreef TFF Zweden op 1 oktober jl.).

Positief gesteld betekent dit dat het streven naar conversie een bijdrage kan leveren aan het ontstaan van een duurzame en solidaire economie en dat voorkomen moet worden dat de extra investeringen als crisisbestrijding ook de defensie-industrie zullen betreffen. De beweging voor Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen kan eraan bijdragen dat bedrijven zich bewust worden van de bijdrage die zij kunnen leveren aan vreedzame verhoudingen.

5. Wapenhandel ondermijnt economische ontwikkeling in ontwikkelingslanden

Het UNDP stelt dat militaire uitgaven van ontwikkelingslanden een obstakel zijn voor het behalen van de Millenniumdoelen. Zie hiervoor ook een recent Oxfam-rapport en de oproep van Amnesty International, Unicef, Oxfam Novib en IKV Pax Christi aan de Nederlandse Tweede Kamer. Ondanks het bestaan van de Nederlandse, sinds 2007 geldende, criteria voor de vergunning van wapenhandel en de EU Gedragscode Wapenexport, waarin ook een ontwikkelingstoets is opgenomen (het 8^e criterium) worden, ook door Nederland, nog steeds wapens geëxporteerd naar landen in oorlog als Marokko en naar ontwikkelingslanden (ook naar zeer arme landen als Bangladesh). Dit 8e criterium heeft in Nederland sinds de totstandkoming van de code in 1998 nog maar vier maal tot het weigeren van een exportvergunning geleid, en die afwijzingen zijn nogal onduidelijk, aangezien andere militaire leveranties aan dezelfde landen wél toegestaan werden. De helft van de corruptie wereldwijd heeft betrekking op wapenhandel: omdat er meer te halen valt, is deze handel aantrekkelijker dan die in civiele producten. Vaak zien we een grote verwevenheid van illegale wapenhandel, drugshandel, mensenhandel, waarin enorme bedragen omgaan. Vanuit deze onderwereld worden relaties gelegd in de bovenwereld om dit geld wit te wassen.

Daarbij komt dat rijke landen, inclusief Nederland, exportkredietgaranties verstrekken, óók voor de levering van wapens aan derde landen. Exportkredieten en exportkredietgaranties zijn een vorm van exportbevordering en ondersteuning van het eigen bedrijfsleven. Veel transacties zouden niet tot stand komen zonder exportkredieten en de garanties die de overheid hierop verstrekt. 20 tot 30% van de exportkredieten in Nederland betreft de handel in wapens, een extreem hoog percentage, aangezien wapenproductie in Nederland slechts goed is voor 0,5% van alle exporten. Anders gezegd: zonder deze steun aan het bedrijfsleven hadden veel van deze transacties niet plaatsgevonden. In 2007 was Nederland wereldwijd de vijfde wapenexporteur (SIPRI). Wanneer ontwikkelingslanden die via de exportkredieten een schuldenlast hebben opgebouwd, kwijtschelding van hun schulden krijgen, worden de kosten daarvan ten laste van ontwikkelingssamenwerking gebracht. Op deze wijzen schaadt de wapenexport van Nederland (en andere rijke landen) duurzame ontwikkeling in arme landen.

Positief gesteld betekent dit dat striktere naleving van gedragscodes voor wapenexporten en effectieve bestrijding van illegale wapenhandel het bereiken van minimaal de millennium goals mogelijk maakt. Dit vraagt een hogere prioriteit bij de beoordeling van de toelaatbaarheid van wapenexport (vergunningen) voor ontwikkelingslanden. Dergelijk beleid is alleen geloofwaardig wanneer de rijke landen ook zelf serieus werk maken van ontwapening, ontwikkelingssamenwerking, eerlijke handel en geweldloze conflictoplossing.

6. Aantasting van het consumptieniveau in de rijke landen en van de rijken in arme landen als bron van conflict

De Westerse levensstijl overschrijdt de draagkracht van de aarde en is strijdig met een eerlijke verdeling van de aardse hulpbronnen.

Deze levensstijl treffen we ook aan bij kleine groepen rijken in ontwikkelingslanden. Zij stellen alles in het werk om die levensstijl te kunnen behouden, en deïnen er niet voor terug om, zoals we in veel ontwikkelingslanden zien, hun voorrechten met geweld te verdedigen.

De Westerse samenlevingen zijn – buiten hun grondgebied - bereid voor hun consumptieniveau te vechten, betoogden we onder punt 1. De naoorlogse maatschappelijke rust binnen de Westerse landen is in belangrijke mate te danken aan het feit dat iedereen steeds een beetje rijker werd. Doet zich krimp voor, dan is de solidariteit soms ver te zoeken, zoals blijkt uit vreemdelingenhaat, de roep om het ontwikkelingsbudget te verlagen en protectionistische maatregelen te nemen. Daarom beschouwen regeringen doorgaande groei als noodzaak.

Veel economen en ecologen verzekeren ons dat het consumptieniveau in het Westen niet noodzakelijkerwijs naar beneden hoeft te gaan om rechtvaardigheid en duurzaamheid te bereiken. Al hoeft inderdaad het totale welzijn niet te lijden onder daling of verandering van het consumptieniveau, een aantal zaken die een overmatig beslag op grondstoffen en milieu leggen, zal onvermijdelijk wél ingeperkt moeten worden. Daarmee raken we aan de belangen van bepaalde (groepen) mensen, en daarmee is dit bron van potentiële conflicten.

Positief gesteld betekent dit dat het nodig is om een draagvlak te creëren voor veranderingen in het niveau en de aard van de consumptie. Deze veranderingen moeten een collectief gevoel van veiligheid en welzijn ook voor toekomstige generaties dienen. Alleen langs die weg is het mogelijk de angst voor migranten, lage-lonen-landen en terroristen die 'onze' economie bedreigen, te doen afnemen.

B. Negatieve recente ontwikkelingen op het gebied van vrede en veiligheid

1. Ontwikkelingen binnen de EU

Het tot stand komen van de Europese Unie heeft gezorgd voor vrede tussen de landen van de Unie. In het verdrag van Lissabon verplichten de lidstaten zich echter tot het versterken van hun militaire capaciteiten en tot samenwerking in de wapenindustrie. Een Europees Defensie-Agentschap (EDA, met als één van de taken: *'de versterking van de Europese defensie op technologisch en industrieel gebied en het tot stand brengen van een concurrerende Europese markt voor defensie-uitrusting'*) werd opgericht waarin de Europese defensie-ministers met de Europese defensie-industrie de militaire 'tekorten' van Europa inventariseerden en probeerden te verhelpen. Daarmee is EDA een stimulans voor wapenproductie, wapenexport en wapenaanschaf. EDA-directeur Weis verklaarde dat 2008 'het jaar van de wapenaankopen' moest worden, terwijl voorstellen om ook serieus aandacht te geven aan niet-gewapende conflictoplossing via een European Peace Agency getraineed worden. Frankrijk, een grote wapenproducent, speelt hierin een actieve rol. De defensie-industrie is de laatste jaren sterk geconcentreerd (drie zeer grote bedrijven: het Britse *BAE Systems*, het Franse *Thales* en het 'Europees' *EADS*), en is daarmee buitengewoon invloedrijk geworden. Binnen de EU nemen we bovendien een militarisering van de ruimte waar (zie publicatie van Slijper in de literatuurlijst).

2. Ontwikkelingen als gevolg van de kredietcrisis

In Europa en de VS zullen als gevolg van de kredietcrisis maatregelen genomen worden om de economie te stimuleren, onder meer door het naar voren halen van toch al geplande investeringen. In Europa dringt Frankrijk aan op meer investeringen in de Europese defensiebedrijven. Voorkomen dient te worden dat – wederom - de productie van wapens beschouwd gaat worden als motor voor de economische groei. Een 'military Keynesianism' (in de VS al lange tijd de praktijk) moet voorkomen worden.

3. Ondermijning van de rol van de VN

Zowel voor een eerlijker verdeling van de aardse goederen als voor het milieu als ook voor voorkomen en bestrijden van gewapende conflicten zijn de VN van het grootste belang. We zien echter een tendens van een ondermijning van de rol van de VN in de wereld, door eigenmachtig optreden van machtige staten, de VS voorop. De invloed van de Westerse machtige staten door het bezetten van

de meeste sleutelposities dient doorbroken te worden. De - tot nu weinig productieve - gesprekken over hervorming van de Veiligheidsraad moeten snel tot resultaten te leiden.

C. Mogelijke acties

Er is maatschappelijke beweging te zien van deskundigen, politici, sommige bedrijven en milieubewegingen en er is potentieel draagvlak te krijgen onder burgers voor het werken aan een solidaire en duurzame samenleving. Daarbij hoort o.i. expliciet een uitwerking met betrekking tot de oorlogsindustrie, wapenhandel en conflictbeslechting. Daarbij kan aansluiting gezocht worden o.a. bij het Earth Charter, de Millennium Goals en het UN Decennium voor een Cultuur van Vrede en Geweldloosheid. Bij de verklaring van Tilburg kunnen alle 'speerpunten' mede bekeken worden op dit onderwerp. De concrete kennis van zaken van de vredesbeweging én het momenteel wat verborgen potentieel van de 'vredesbeweging' om zich te laten horen kunnen het draagvlak versterken.

We noemen hieronder een reeks concrete acties die op het terrein van de relatie tussen economie en oorlog&vrede ondernomen zouden kunnen worden. Vanwege de veronderstelde relatie tussen 'vrede' en 'economie' zouden we ook onderwerpen kunnen noemen die louter op het terrein van de 'vrede' (zoals ontwapening die voor de uitvoering van verschillende actiepunten een noodzaak is) of louter op het terrein van de 'economie' liggen. Omdat dat een schier eindeloze rij punten op zou leveren, noemen hier vooral onderwerpen met een rechtstreekse betrekking tot beide thema's.

1. Het ontwikkelen van een voor 'oorlog en oorlog gerelateerde zaken' gecorrigeerd BNP en een 'oorlog/vredesvoetdruk'.

2. Een verbod op bedrijven die huursoldaten en oorlogsmateriaal inzetten (dit betreft meer dan 50% van de Amerikaanse strijdkrachten in Irak) en andere taken in de oorlogsvoering hebben overgenomen die tot voor kort onderdeel uitmaakten van het geweldsmonopolie van de staat.

3. Wapenindustrie

* Acties om institutionele beleggers (pensioenfondsen, verzekeringsmaatschappijen), maar ook allerhande maatschappelijke organisaties en individuen ervan te weerhouden te beleggen in bedrijven die belang hebben bij oorlog.

Bondgenoten zijn hier de Vereniging Beleggers voor Duurzame Ontwikkeling en alternatieve financiële instellingen als ASN en Triodos Bank.

* Het – bijvoorbeeld fiscaal - stimuleren van conversie van de wapenindustrie, in de richting van duurzaamheidsprojecten (zoals het inzetten van kennis voor opruimen van landmijnen en clusterbommen, en het ontwikkelen van milieutechnologie).

* Sterkere overheidscontrole op bedrijven die in belangrijke mate betrokken zijn bij wapenproductie.

4. Het bestrijden van de handel in 'bloeddiamanten' en andere grondstoffen waarvan de opbrengsten gebruikt worden ter financiering van geweld, onder meer door het ondersteunen van de Campagne Publish What You Pay, die *'transparantie eist over het betalingsverkeer van bedrijven uit de olie, gas en mijnindustrie ... Zo moet het voor corrupte regimes onmogelijk worden om geld achterover te drukken. De enorme bedragen die ontwikkelingslanden ontvangen voor hun natuurlijke hulpbronnen worden vaak aangewend om een conflict te voeden. Goedwillende bedrijven dienen geholpen te worden bij hun inzet voor vrede en stabiliteit. Kwaadwillende bedrijven dienen aangepakt te worden.'*

In de normen van het Platform Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen wordt reeds aandacht besteed aan de mensenrechten (geen betrokkenheid bij of [in]directe bijdrage leveren aan mensenrechtenschendingen; geen bijdrage leveren aan of voordeel halen uit oorlogsmisdaden en andere misdaden tegen de menselijkheid; in conflictgebieden extra alert zijn op de naleving van elementaire mensenrechten; zorg dragen bij de beveiliging van eigendom en personeel dat veiligheidspersoneel, al dan niet gelieerd aan nationale autoriteiten, de mensenrechten respecteert).

5. Het ontwikkelen en implementeren van een veel omvattende set wettelijk vastgelegde regels voor verantwoord bankieren, inclusief reeds bestaande richtlijnen als de Equator Principles en het door Eurodad ontwikkelde Charter on Responsible Financing.

6. Het versterken van de rol van de VN, onder meer waar het gaat om het monitoren, reguleren en reduceren van wapenhandel en militaire uitgaven (Artikel 26 van het UN Charter, het UN Register for Conventional Arms en het UN Instrument for Reporting Military Expenditure). Serieus beleid moet

ontwikkeld worden om illegale wapenhandel effectief te bestrijden, evenals de soms verwante drugs-, diamanten en mensenhandel.

7. De EU Gedragscode Wapenexport is sinds kort juridisch bindend. Een onafhankelijke commissie zal nu streng toezicht moeten uitoefenen, aangezien de belangen bij wapenexport enorm zijn en daarmee de druk om zich niet aan de regels te houden groot is.

Bij het verlenen van vergunningen voor wapenexport dient criterium 8 (de ontwikkelingstoets) ook in Nederland zwaarder mee te wegen bij de beoordeling. De Nederlandse overheid zou de discussie en het toezicht hierbij in Nederland zelf, maar ook in de EU moeten stimuleren.

8. Exportkredieten en exportkredietgaranties moeten niet worden verstrekt in geval van wapen- en wapengerelateerde exporten en investeringen.

9. Investeren in het opruimen van landmijnen en schoonmaken van water en grond bijv. van militaire bases en in post-conflictgebieden kan bevorderd worden. Daarmee kan land teruggewonnen worden voor bijvoorbeeld het verbouwen van voedsel en gewassen voor bio-energie. Dit kan verbonden worden aan internationale verdragen met betrekking tot het verbod op landmijnen en clustermunities en met de omscholing/inzet van (ex-)militairen.

10. Zowel de Nederlandse als andere Europese overheden dienen – in navolging van Duitsland – meer erkenning en (ook financiële) ondersteuning, te geven aan civiel vredeswerk. In conflictgebieden kan de inzet van internationale burgervredesteams bijdragen tot preventie van geweld of escalatie daarvan helpen voorkomen. Onderzoek en discussie over het ontwikkelen van strategieën en het maken van afspraken voor de uitvoering van de 'Responsibility to Protect', inclusief de inbreng van civiele instrumenten hierbij, kan bevorderd worden.

11. Een bredere en snellere non-proliferatie van met name nucleaire wapens is gewenst. Ook versterking van milieuacties om nucleaire energie te vervangen door duurzame energie en voor een strenger toezicht op uranium mijnbouw (zoals de Namibië-actie van WISE) behoort daartoe.

Enkele bronnen en literatuur

* Websites: www.wilpf.org; www.eurodad.org; www.stopwapenhandel.org; www.decade-culture-of-peace.org; www.publishwhatyoupay.org; www.tegenstroom.nl; www.oxfamnovib.nl.

* Wendela de Vries en Frank Slijper, Wapenexport en duurzame ontwikkeling, Factsheet Campagne tegen de Wapenhandel, september 2008

* Dr. Peter Custers, '2008 US Recession, Military Keynesianism and Two Wars in The Middel East', www.countercurrents.org

* Kevin Zeese, 'Now the Cost of War really Matters', in: Counterpunch, VS, 17 oktober 2008, www.counterpunch.org/zeese10172008.html

* Naomi Klein, De Shock Doctrine. De opkomst van het rampenkapitalisme, De Geus, Breda 2007

* WILPF Europa: 'The Militarisation of the EU and the European Arms Industry - A way to more security?' www.wilpf.nl

Frank Slijper, From Venus to Mars: the European Union's steps towards the militarisation of space, TNI/Campagne tegen de Wapenhandel, 2008

* Shooting Down the MDGs (millennium development goals) Oxfam Briefing Paper, October 2008 2

Voor verdere informatie: info@wilpf.nl

18 december 2008

Han Deggeler

Anke Kooke

Greetje Witte-Rang